

APŽVALGA

IŠ MOKSLINĖS STAŽUOTĖS AUSTRIJOJE SUGRĮŽUS

Austrija yra vienas iš tų kraštų, kurie turi nemažas filosofijos tradicijas. Gerai žinomas austrų filosofijos pagyvėjimas prasidėjo XX a. pradžioje. Vėliau susikūrė garsusis Vienos neopozityvistų rateilis. Austrijoje formavosi Z. Froido psichanalitinis metodas bei vadinamasis „neomarksizmas“. Todėl artimesnė, kitaip sakant, tiesioginė pažintis su austrų filosofija nėra vien paprastas kontaktas su atskiru kultūros faktu, kurį nesunku suprasti, apibūdinti ir įvertinti. Nors šiandieninė austrų filosofija, bendras krašto filosofinis gyvenimas nėra toks gyvas bei įvairiapusis, kaip pirmaisiais mūsų amžiaus dešimtmečiais, vis tik, patekęs į jį, iš karto pajunti, kad atsidūrei sudėtingoje, savo raišdos tendencijomis anaip tol nevienalytėje teorinėje aplinkoje. Jeigu norėtume iki galo suprasti šiandieninio austrų filosofinio gyvenimo turinį, matyt, reiktų žymiai daugiau laiko, negu du nepilni semestrai, kuriuos teko praleisti, stažuojantis Vienos universitete. Šiose bendrų išpūdžių nuotrupose apsiribosiu daugiau išoriškai pastebėtų momentų aprašymu, t. y. iš esmės turistinio pobūdžio išpūdžiais.

Kai tik patenki į austrų filosofinę aplinką, pirmiausia krinta į akis du dalykai: mums psichologiškai dažniausiai šiek tiek neįprastas filosofinių pažiūrų gausumas ir atskirų filosofų tam tikras tolerantiškumas (panašus į indiferentiškumą) kitų koncepcijų atžvilgiu. Beveik kiekvienas šių dienų austrų filosofas siekia būti originalus ir sukurti savo teoriją. Bet tai nereiškia, kad austrų filosofai ironiškai žiūri į kitas filosofines pažiūras, kitas koncepcijas. Tiesa, lankantis seminaruose, ne kartą teko matyti, kad studentai, kaip ir įprasta jaunimui, neišsilaiko tolerancijos rėmuose ir, norėdami galutinai nuginckuoti savo oponentus, pereina net į asmeni-

nus įžeidinėjimus. Tačiau studentai lieka studentais: jų emocijos neretai rungtyniauja su protu. Tuo tarpu dėstytojams, profesūrai tolerancijos principas yra palyginti natūrali mokslinės etikos norma. Matyt, dėl to visą stažuočių laiką, per kurį teko dažnai susitikinėti su įvairių pažiūrų filosofais, nepatyriau, kad būtų iš anksto atmetami ar ironizuojami mano įsitikinimai, ta filosofinė pozicija, kuriai aš atstovauju. Tik be tokio išankstinio nusistatymo ir galima prasminga diskusija, tam tikras mokslinis dialogas, leidžiantis keistis teorinėmis žiniomis, plėsti filosofinį akiratį. Dėl to psichologinė aplinka buvo, galima sakyti, palanki mano, atvykusio iš svetur, studijoms.

Tiesa, Austrijos universitetuose dažni svečiai iš kitų kraštų: tiek studentai, tiek dėstytojai. Pavyzdžiui, Vienos universitete šiuo metu mokosi 18 tūkstančių studentų. Ketvirtadalis iš jų — užsieniečiai. Beveik kiekvienoje katedroje dirba po vieną, du profesorius, atvykusius iš svetur. Labai dažnai į Vienos universitetą skaityti paskaitų viena ar kita tema atvyksta filosofai iš Vakarų Vokietijos, JAV ir kitų kraštų. Vienos universiteto profesorai irgi „nelieka skolingi“; jie išvyksta su paskaitomis svetur. Toks „judrumas“, aišku, sudaro tam tikras sąlygas naujoms filosofinėms idėjoms plisti bei mokslinei kūrybai plėtotis, nors apskritai šiuo metu Austrijoje nėra labai palankių sąlygų filosofiniams tyrinėjimams. Pirmiausia, matyt, dėl materialinių priežasčių. Austrija — šalis nedidelė ir be gausių gamtos turtų. Todėl, norėdama išlikti savarankiška šiandieniniame kapitalistiniame pasaulyje, ji turi įtempti visas jėgas bei labai racionaliai naudoti visus materialinius resursus. Suprantama, tokioji sąlygomis visas dėmesys sutelkiamas pirmiausia į tiksluo-

siaus bei techninio tipo mokslus. Filosofijos dalykams, kaip ir humanitarinei kultūrai apskritai, tenka antraeilė vieta. Šiuo metu Austrijoje nėra nė vieno instituto, kuris specialiai užsimtų tik filosofija. Tokius tyrinėjimus daugiausia atlieka universitetų filosofijos katedros. Bet filosofijos katedros pirmiausia yra pedagoginės akademinės veiklos institucijos, ir jose filosofiniai tyrinėjimai negali išskirti į pirmąją vietą. Čia daug kas priklauso nuo atskirų profesorių energijos, jų organizacinių sugebėjimų bei iniciatyvos. Esant tokiai padėčiai, sunku kalbėti apie didesnę filosofinių tyrinėjimų koordinaciją. Geriausiu atveju ji galima vienoje kurioje nors katedroje (žinoma, jeigu tos katedros vedėjas pats yra tyrinėtojas, o ne vien pedagogas, ir jeigu jis jau yra pripažintas autoritetas). Galima pastebėti, kad Austrijos universitetuose katedrų vedėjais paprastai skiriami tie profesoriai, kurie turi ne tik atitinkamus formalius mokslinius bei pedagoginius atributus, bet ir yra visuotinai pripažinti vienos ar kitos filosofijos srities autoritetai. Taigi vedėjas ne tik atlieka atitinkamas pareigas, bet ir faktiškai turi nemažą mokslininko bei pedagogo krūvį. Filosofijos katedros profesorių pedagoginis krūvis palyginti nemažas: 8–10 valandų per savaitę. Įdomu pastebėti, kad pedagoginiu darbu profesoriai daugiau apkrauti už asistentus. Pastarieji, kaip profesoriaus pagalbininkai, dažniausiai teturi po keletą praktinio pobūdžio užsiėmimų per savaitę. Visą kitą laiką jie turi dirbti katedroje (turi savo darbo kambarius), studijuoti profesoriui reikalingą medžiagą arba savarankiškai tyrinėti juos pačius dominančius dalykus. Neretai asistentai renka bei paruošia medžiagą, reikalingą profesorių rašomiems mokslo veikalams arba savo pačių daktarinėms disertacijoms. Nors, kaip minėjau, Austrijoje filosofijos tyrinėjimai atliekami daugiausia privačiai iniciatyva bei entuziazmu, tačiau padaroma nemažai, nes filosofijoje dažniausiai gilinasi tie žmonės, kurie, kaip sakoma, iš pasaulimo yra filosofai. Beveik visi profesoriai, su kuriais man teko susitikti, yra parašę ir išleidę nemažą veikalų. Čia galima pridurti, kad filosofijos knygų leidimo, kaip ir apskritai filosofijos tyrimų, materialinės sąlygos Austrijoje nėra labai palankios. Leidyklos noriau spausdina technikos mokslų kny-

gas, o ne humanitarines. Todėl ne viena austrų filosofų knyga yra išleista įvairių draugijų, organizacijų bei privačių asmenų materialinės paramos dėka. Net viena iš paskutiniųjų žymaus šiuolaikinio austrų filosofo Leo Gabrielio knygų „Žmogus ir pasaulis kryžkelėje“ („Mensch und Welt in der Entscheidung“) yra išleista Austrijos katalikiškosios kartelinės studentų sąjungos lėšomis (tokios studentų sąjungos Austrijoje turi labai stiprias tradicijas; buvę studentai priklauso joms visą amžių; dalyvauja metiniuose susirinkimuose, materiališkai remia organizacijos veiklą ir t. t.). Didelė austrų filosofų knygų dalis yra leidžiama Vakarų Vokietijoje, kur filosofijos tyrinėjimai atliekami žymiai intensyviau ir plačiau, negu Austrijoje. Čia jiems skiriama nepalyginamai daugiau lėšų. Be to, Vakarų Vokietijoje yra žymiai daugiau skaitytojų, besidominčių filosofija. Visais atžvilgiais austrams labai sunku konkuruoti su vokiečiais filosofijos srityje. Todėl šiuo atžvilgiu, kaip tvirtina patys austrai, jiems reikia tenkintis antraile padėtimi vokiškai kalbančių kraštų tarpe. Neretas iš gabesnių austrų filosofų savo veiklą plečia Vakarų Vokietijoje. Gana ilgą laiką Haidelbergo universitete dirbo vienas iš produktyviausių austrų filosofų Ernstas Topičas (Ernst Topitsch). Tik prieš keletą metų jis sugrįžo iš Vakarų Vokietijos ir ėmėsi vadovauti filosofinės sociologijos skyriui Graco universitete. Beveik visi pagrindiniai E. Topičo veikalai yra išleisti taip pat Vakarų Vokietijoje. Ir šiuo metu tiek E. Topičas, tiek ir kiti žymesni austrų filosofai yra įvairių VFR redkolegijų nariai. Netgi jaunieji Austrijos filosofai, kurie savo iniciatyva leidžia žurnalą „Conceptus“, yra kooperavęsi su Miuncheno jaunaisiais filosofais. Beje, šis žurnalas dabar yra vienas iš nedaugelio periodinių filosofijos leidinių Austrijoje, ir todėl jame savo straipsnius publikuoja ne tik jaunieji, bet ir vyresniosios kartos atstovai. Anksčiau ėjo L. Gabrielio žurnalas „Mokslas ir pasaulėvaizdis“ („Wissenschaft und Weltbild“), bene pagrindinis austrų filosofijos leidinys. Bet pastaruoju metu dėl finansinių sunkumų bei organizacinio pobūdžio priežasčių žurnalo leidyba praktiškai sustojo. Austrų filosofinės periodikos trūkumą užpildo Vakarų Vokietija, kurios leidiniuose bendradarbiauja austrų filoso-

fai. Glaudūs nacionaliniai ir ekonominiai ryšiai tarp Austrijos ir Vakarų Vokietijos neišvengiamai veda į tam tikrą kultūrinę integraciją, kuri labai aiškiai pastebima filosofijos srityje.

Iš visų garsiojo Vienos ratelio neopozityvistų (M. Šlikas, E. Frankas, R. Karnapas, L. Vitgenšteinas, V. Kraftas) šiuo metu dar yra gyvas Austrijoje gyvenantis Viktoras Kraftas (Wiktor Kraft). Nors jam eina jau 94-ieji, bet dar praėjusiais metais jis baigė ruošti spaudai vieno iš svarbiausių savo veikalų „Pagrindinės mokslo metodų formos“ („Die Grundformen der wissenschaftlichen Methoden“) antrąjį leidimą. Interviu su žurnalo „Conceptus“ bendradarbiais (žr.: „Conceptus“, 1973, Nr. 21—22) pats V. Kraftas pastebi, kad pastaraisiais metais labai susilpnėjo neopozityvistinė tradicija tiek Austrijoje, tiek ir Vakarų Vokietijoje. Tik Grace ir Insbroke dar dirba pavieniai neopozityvistai. Iš žinomesnių Vakarų Vokietijos tyrinėtojų, F. Krafft žodžiais tariant, mokslinė (t. y. neopozityvistinė) filosofija užsiima tik H. Albertas (H. Albert) Manhaime ir H. Lenkas (H. Lenk) Karlsruheje. Į pirmą vietą dabar iškilusios neokantiečių bei egzistencialistų (Haidegerio) tyrinėtoms problemoms. Tiesa, austrų filosofija nenori prarasti to garso, kurio pasiekė Vienos ratelio gyvavimo laikais. Prieš keletą metų čia buvo sudaryta L. Vitgenšteino filosofijos draugija, kurios pirmininku išrinktas L. Gabrielis. Vienos valdžia šiai draugijai davė patalpas, kuriose buvo įrengtas L. Vitgenšteino muziejus. Šios draugijos tikslas yra skatinti bei koordinuoti Vienos ratelio filosofinius tyrinėjimus.

Sociologinį neopozityvistinės problematikos aspektą savo tyrinėjimuose liečia jau minėtas Graco universiteto profesorius, filosofinės sociologijos skyriaus vedėjas E. Topičas. Dar nuo Haidelbergo laikų jis bendradarbiauja su vienu iš stambiausių šiuolaikinių vokiečių pozityvistų H. Albertu. Jie drauge parengė spaudai stambų chrestomatinio pobūdžio veikalą „Vertybinių sprendimų ginčas“ („Werturteilsstreit“), parašė jam platų įvadą ir 1971 m. Darmštate išleido. Be E. Topičo ir H. Alberto straipsnių čia chronologiškai pateiktos ištraukos iš daugelio stambesnių filosofų, pradedant M. Šeleriu ir baigiant H. Lenku bei kitais žinomesniais pozityvistinės krypties atstovais, veikalų vertybių

klausimais. Savo pozityvistinę poziciją E. Topičas dėsto ir tokiuose darbuose: „Mitai, filosofija, politika“ („Mythos, Philosophie, Politik“, Freiburg, 1969); „Mokslo laisvė ir politinė universiteto paskirtis“ („Die Freiheit der Wissenschaft und der politische Auftrag der Universität“, Neuwied und Berlin, 1969); „Socialinė filosofija tarp ideologijos ir mokslo“ („Sozialphilosophie zwischen Ideologie und Wissenschaft“, Neuwied und Berlin, 1971). Įdomu pastebėti, kad E. Topičo ir H. Alberto pozityvistiniams tyrinėjimams atsirasti nemažos įtakos turėjo ta pozityvistinio kritika, kurią skleidžia Frankfurto mokykla, t. y. vadinamoji „negatyviosios dialektikos“ filosofija. Ypač aktyvūs tos mokyklos atstovai šiuo metu yra H. Markuzė ir J. Habermasas (J. Habermas). Kadangi „negatyvioji dialektika“ arba „socialinė kritinė teorija“ yra Vakaruose ypač populiaraus „kairiojo radikalizmo“ pagrindas, tai suprantama, kad grynai filosofinis ginčas tarp neopozityvistų ir „negatyviųjų dialektikų“ neišvengiamai įgauna ideologinį atspalvį, paliesdamas ir marksistinę filosofiją bei socialistinę ideologiją. Matyt, dėl to H. Albertas ir jo bendramintis E. Topičas yra aktyvūs marksistinės filosofijos kritikai. Per daug nesileisdamas į polemiką, galėčiau pasakyti, kad marksistinės filosofijos bei socialinės ideologijos kritika, kuria „pasipuikuoti“ nepralaidžia progos ypač E. Topičas, daugeliu atvejų, švelniai sakant, yra paviršutiniška arba vykdoma moksle neįprastu, nepriimtiniu būdu. Tokios kritikos pavyzdžiu galėtų būti platus E. Topičo straipsnis „Legenda apie jaunojo Markso humanizmą“, išspausdintas dienraštyje „Die Presse“ (1973 m. kovo 31/balandžio 1 d. numeris). Čia autorius bando įrodyti nepagrįstumą nuomonės, kad K. Marksas savo teorinės veiklos pradžioje buvęs humanistu, o vėliau ekonominiai tyrinėjimai užgožę jo humanizmą. Topičas įrodinėja, kad ir „jaunasis K. Marksas“ buvęs antihumanistas, ir šiuo atžvilgiu nesą skirtumo tarp „jaunojo“ ir „subrendusiojo“ K. Markso. Pasisitelkdamas į pagalbą tariamai naujus K. Markso biografijos faktus, E. Topičas ieško dėmių jo asmeniniame gyvenime. Šitokiu keliu eidamas, jis ir „triuškina“ marksistinį humanizmą. Bet negi galima teorijos vertę, jos teisingumą išvesti iš teorijos autoriaus biografinės analizės, net

jeigu ta analizė ir būtų nepriekaištinga? Kai, lankydamasis Graco universitete, susitikau ir kalbėjau su prof. E. Topiču, užsiminiau ir apie šią jo straipsnį, E. Topičas pasakė, kad jį parašęs, pagautas spontaniško įspūžio.

Palyginti aktyvus tyrinėtojas Austrijoje šiuo metu yra ir profesorius Leo Gabrielis (Leo Gabriel). Nepaisydamas senyvo (71-erių metų) amžiaus, prof. L. Gabrielis vadovauja Vienos universiteto II filosofijos katedrai (arba institutui, kaip sako austrai), skaito paskaitas studentams bei plačiai visuomenei, išvyksta su paskaitomis į užsienį, publikuoja mokslo straipsnius. Iki Varnos filosofų kongreso jis buvo pasaulinės filosofų federacijos pirmininku. L. Gabrielis domisi krikščioniškosios krypties egzistencializmu, pažinimo logikos klausimais. 1973 m. birželio mėnesį L. Gabrielis antrą kartą buvo pakviestas skaityti paskaitų į Tarybų Sąjungą. Profesoriumi sugrįžęs atgal į Vieną, teko susitikti ir kalbėtis su juo. Aišku, buvo labai įdomu išgirsti jo įspūdžius, kuriuos patyrė, bendradarbiaudamas su tarybinių filosofų auditorija. Pasižymintis dideliu inteligentiškumu bei tolerancija profesorius L. Gabrielis labai teigiamai įvertino jaunąją tarybinių filosofų kartą, kuri, pasak jo, tiesiog degė dega noru viską sužinoti, viską suprasti, savarankiškai išanalizuoti, o ne iš anksto priimti tiesas kaip klaidingas arba teisingas. Profesorius L. Gabrielis, kaip ir daugelis austrų filosofų, su kuriais man teko susitikti, yra už kūrybišką dialogą su marksistine filosofija, už glaudesnius kontaktus su marksistais. Atrodo, kad jau vien šitai byloja apie marksistinės filosofijos autoritetą. Tuo dar labiau įsitikinau, lankydamas filosofijos paskaitas bei seminarus Vienos universitete. Skirtingai nuo mūsų įprasto požiūrio į filosofiją kaip į mokslą, daugelis šių dienų austrų ir apskritai Vakarų mąstytojų filosofiją traktuoja kaip atskirų filosofijos krypčių bei srovių istoriją. Todėl ir filosofijos paskaitų struktūra ten iš esmės skiriasi nuo mūsų: istorine-chronologine tvarka ten aiškinamos atskirų filosofijos kryptys, aptariamos atskirų filosofų pažiūros. Kartais filosofijos paskaitos būna tokios objektyvistinės, kad nelengva suvokti, kuriam filosofui simpatizuoja pats paskaitos autorius, kokių pažiūrų jis laikosi. Kai kurie lektoriai paskaitas skaito,

tiesiog komentuodami atskirus filosofijos veikalus. Pavyzdžiui, prof. E. Haintelis užpraeitų mokslo metų pavasario semestre (austrai jį vadina žiemos semestru) skaitė filosofijos kurso „Veiklos filosofija“ įvadą. Šį kursą jis pradėjo Platono dialogų komentavimu ir per visą semestrą chronologine tvarka aiškino įvairius filosofijos veikalus veiklos filosofijos aspektu. (Idomu pastebėti, kad klausyti E. Haintelio paskaitų užsirašė daugiau kaip pusantro tūkstančio studentų. Jam buvo paskirta didžiausia auditorija. Bet po keleto paskaitų auditorijoje liko ne daugiau kaip pora šimtų.) Greta kitų, filosofijos paskaitose paprastai liečiamos ir K. Markso bei F. Engelso filosofinės pažiūros. Marksistinės filosofijos perteikimas priklauso nuo ideologinės vieno ar kito profesoriaus nuostatos, jo erudicijos bei inteligencijos. Bet, kiek teko pačiam patirti, paskaitose retai išvengiama marksistinės filosofijos suprimityvinimo. Jau anksčiau nurodėme, koku būdu bando atskleisti marksizmo esmę E. Topičas. Tačiau net ir objektyvistiskiau aiškinantys marksistinę filosofiją lektoriai neišvengia jos supaprastinimo. O supaprastintą, iškreiptą teoriją pasakui visai nesunku kritikuoti. Tam tikru mastu marksistinę filosofiją suprimityvina net toks tolerantiškas bei inteligentiškas profesorius L. Gabrielis. Savo istorijos filosofijos paskaitų kurse jis aiškina, kad, priešingai G. Hegeliui, marksizmas pripažįsta, jog istoriją vairuoja ne dvasia, o materija (!). Tam tikru momentu, sako L. Gabrielis, neva perteikdamas autentiškas marksizmo klasikų mintis, negyva materija išsivysto į gyvą, o dar vėliau ji pagimdo ir visuomenę. Pagrindinis visuomenės vystymosi dėsnis bus klasių kovos dėsnis. Bet kartu su buržuazijos eksproprijavimu pasibaigias šio dėsnio veikimas ir visuomenės dialektika, nes, įsiviešpatavus proletariatu, visuomenė virstanti beklase. Taigi kartu su proletariato įsiviešpatavimu pasibaigias ir visuomenės vystymasis. Kitaip, kaip primityvoku, šitokio marksistinės koncepcijos perteikimo nepavadinsi. Tiesa, kai kuriuos klausimus (pavyzdžiui, marksistinį susvetimėjimo problemos sprendimą) L. Gabrielis išdėsto supratingai. Bet čia pat daro gana vienpusišką išvadą, kad marksizmas minėtą problemą sprendžia grynai ekonomine, sociologine plėtme. Vienpusiškai marksistinę

filosofiją savo paskaitose traktuoja ir kiti austrų filosofai.

Štažuodamasis Austrijoje, turėjau progos lankyti ir Maskvos Valstybinio universiteto docento J. Vogelerio paskaitose bei jo vadovaujamuose seminaruose, kurie vyko Vienos universiteto katalikų teologijos fakultete. Vienos universiteto rektoratas buvo pakvietęs J. Vogeleri vieneriems mokslo metams skaityti filosofijos fakultete marksistinės filosofijos istorijos paskaitų. Bet pagal esamą tvarką Austrijos universitetuose profesoriui leidžiama skaityti paskaitų kursą tik po to, kai fakulteto senatas slaptu balsavimu ir balsų dauguma tam pritaria. Dauguma senato narių balsavo prieš J. Vogelerio paskaitų kurso skaitymą. Kadangi, vykstant šiai procedūrai, J. Vogeleris jau buvo atvykęs į Vieną, jam buvo surasta kita auditorija: katalikų teologijos fakulteto senatas nubalsavo, kad J. Vogelerio paskaitos būtų skaitomos šio fakulteto studentams. Reikia pasakyti, kad ir seminarų metu, ir pateikdami klausimus po paskaitų, būsimieji teologai rodė didelį apsiskaitymą bei platų marksistinės literatūros žinojimą. Doc. J. Vogeleriui tekdavo nemažai paprašyti, kai reikėdavo atsakyti bei išaiškinti klausimus, kuriuos keldavo studentai.

Jau antri metai Vienos universiteto Filosofijos fakultete dirba Varšuvos universiteto prof. A. Šafas. Jis yra išrinktas Europos socialinių tyrimų centro, kurio buveinė yra Vienoje, direktoriumi. Kartu jis profesoriauja Vienos bei Varšuvos universitetuose. Praėjusiais mokslo metais Vienos universitete prof. A. Šafas vadovavo tokiems seminarams: „Filosofinė sušvietimėjimo problematika“ ir „Kalbos teorijos pragmatinės problemos“. Savo interesais pasirinkau pirmąją problematiką ir vasaros semestre lankiau prof. A. Šafos seminarus. Organizaciniu atžvilgiu Austrijos universitetų seminarai žymiai skiriasi nuo mūsų. Pirmiausia jau vien dėl to, kad seminarų (kaip ir paskaitų) lankymas yra laisvas. Paprastai seminarų pradžioje profesorius paskelbia konkrečias seminarų temas visam semestriui. Studentai pasirenka, kokia tema ir kada jie skaitys pranešimus (dažnai vieną pranešimą ruošia keli studentai). Profesorius būsimuosius pranešėjus konsultuoja iš anksto, nurodo

literatūrą, aptaria pranešimų planus. Paruošti pranešimai rotaprintu padauginami ir iš anksto išdalijami visiems seminaro dalyviams. Seminaro metu pranešimo autorius jį perskaito, o po to vyksta diskusijos. Kadangi seminaro dalyviai naudojami labai įvairia literatūra, pateikiančia dažnai net visiškai priešingus požiūrius į tą patį dalyką, tai diskusijos paprastai būna labai audringos ir ilgos. Seminaro laikas beveik visada baigdavosi, tik gerai įpusėjus svarstyti pranešimą. Kitame seminare užbaigti šio pranešimo svarstymą būdavo sunku, nes labai dažnai į tą seminarą neateidavo kai kurie praeito seminaro dalyviai, o atvykdavo nemaža tokių, kurie nebūdavo girdėję diskusijų pradžios. Nors tie, kurie nori lankyti seminarus, turi iš anksto pas profesorių užsiregistruoti, o seminaro metu yra tikrinamas jų dalyvavimas, seminarų praleidinėjimas ten yra nuolatinis dalykas. Prof. A. Šafas, įpratęs prie kitokios darbo organizacijos aukštojoje mokykloje, dažnai kritikuodavo Austrijos universitetų tvarką, nes ji neleidžianti nuosekliai perteikti studijuojamo dalyko žinių. Reikia pastebėti, kad studentai, kurie turi pašaukimą ir valingai siekia mokslo, esant laisvo paskaitų lankymo tvarkai, gana anksti subręsta kaip savarankiški tyrinėtojai. Apie tai galima spręsti iš seminaro skaitytų pranešimų: kai kurie iš jų buvo pakankamai rimti filosofijos problemų tyrinėjimai. Bet, esant laisvam paskaitų lankomumui, matyt, praktiškai neįmanoma visiems studentams pateikti nuoseklių ir sisteminių tos ar kitos specialybės žinių. Vasaros semestro pradžioje pradėjau lankyti doc. G. Švarco socialinių mokslų pagrindinių problemų kurso paskaitas. Kadangi šios paskaitos buvo skaitomos ir žiemos semestre, tai, pradėdamas pirmąją naujojo semestro paskaitą, doc. G. Švarcas paprašė pakelti rankas tuos, kurie jo paskaitų klausė ir praėjusį semestrą. Iš geros poros šimtų tokių atsirado tik apie dvidešimt. Padėtis nepavydėtina: reikia dėstyti toliau, o klausytojai dar negirdėjo įvado, nežino konteksto. Po šio patikrinimo per vieną akademinę valandą doc. G. Švarcas perteikė viso praeitą semestrą išdėstyto kurso santrauką ir pradėjo jo tęsinį.

Savaime suprantama, kad tokia padėtis kelia tam tikrą profesorių bei dėstytojų susirūpinimą. Bandoma kelti klausimą apie laisvo paskaitų lankymo apribojimus. Bet prieš juos, kaip prieš laisvo asmenybės vystymosi trukdymą, piestu stoja studentai. O pastarieji kovingos nuotaikos tikrai nestokoja: neretai politines diskusijas jie baigia peštynėmis.

Baigdamas šias išpūdžių nuotrupas, norėčiau pastebėti, kad austrai, su kuriais teko bendrauti, pasirodė draugiški žmonės, visada linkę ištiesti pagalbos ranką. Apskritai jie mažai politikuoja, daug dirba ir gerbia tuos, kurie rodo polinkį į darbą.

J. Karosas